

Nemzet és ikonográfia: csehek és szomszédai a Monarchia idején

Jaworski, Rudolf: *Bildende Künste und nationale Identifikation im 19. Jahrhundert und zu Beginn des 20. Jahrhunderts. Die Tschechen und ihre Nachbarn.* = *Österreichische Osthefte.* 45. Jg. 2003. 3–4. H. 419–445. p.

A művészettörténet bevonása a nemzet-kutatásba viszonylag új jelenség. Ennek magyarázata talán a művészeti médium e szempontból pusztán illusztratív szerepéről vallott, téves felfogásban rejlik. Érvényes lehet ez a nemzeti, államnemzeti beteljesülés „hitelesítését” szolgáló emlékművek vagy a történelmi festészet sok helyről ismert és bírált frázisos historizmusában. Am épp ennyire ismert a kulturális dimenzióra korlátozódó, politikai realitásával adós nemzetté válás jelensége – éppen a kelet-európai multietnikus hatalmi övezetekben. A kultúra hajtásaiban manifesztálódó nemzeti törekvések történetének része az irodalom mellett a művészeti médium szerepvállalása. A kezdeteknél: a történelmi, mitikus, etnografikus képelemekkel szervezett kommunikáció, melynek ikonográfiája néha a standard művészettörténet korai, naiv-szakrális formáira emlékeztet, és motivikus-szimbolikus képanyelvi beszéde egyedülálló konzisztenciával bír. Érvényesülése elé gátakat emel ugyan az eszközigény, de rajz-formában is megél, terjedése karc-ként sokszorosítva, mintegy „kép-publicisztika” gyanánt, a nyomtatott szóéval felér.

Az elemzés a cseh hőskorból azonban csak a Libusse motívumot említi – olyan, a szülőföldet megtestesítő, fennkölt-allegorikus nőalakok sorában, mint Pannónia, Helvetia, Germania, Britannia, Polonia, Italia; lényegében a nemzeti ébredés 1848/49 utáni, leginkább 19. század végi–20. század eleji képzőművészetével foglalkozik néhány epizód erejéig. Az epizódok kapcsán helyenként lengyel párhuzamokat vet fel. (Libusse hozzáadása a „neológ” divatú allegória-sorhoz egyébként merőben történetitlen, hiszen a maga valódi „epikai hitelével” a már kialakultabb nemzetek emblémáihoz képest – „ösjel”, valóban a cseh ébredés kezdetéről. A dolgozat több, hasonló zökkenője arra vall: a művészettörténész szerző mégsem forgatta alaposan *Niederhauser Emil: The Rise of Nationality in Eastern Europe* címmel angol nyelven is megjelent munkáját, amit egyik alapforrásként vall. – K. S.) A nemzeti érzelmű művészet később radikalizálódó programjának hátterében olyan csalódások is meghúzódnak, mint a prágai Belvedere freskóira adott 1848-as állami megbízás sorsa: „Csehország” történelmi múltjából kellett volna kiragadni jeleneteket, ezt azonban a megbízók a cseh–német „együttműködés” tematikájára értették, s a huszita idők idézésétől eltanácsolták az alkotót; a mű ilyen küzdelmek árán csak 1867-re készülhetett el. Az eset jelzi: a cseh művészeti progresszió első perctől ellenzékben találja magát a bécsi politikával és cenzúrával szemben, és kéz a kézben halad a nemzeti mozgalmakkal. *J. Manés* 1862-ben festi meg a cseh politikai törekvéseket fókuszáló tornaegylet: a *Sokol* zászlaját. Az alapítók sorában az alkotóművészek több más képviselőjét is ott találjuk. A későbbiekben a modern cseh festészet kimagasló alakja: *A. Mucha* plakátjaival lép a nemzeti törekvések szolgálatába. A cseh művészek kiharcolják és létrehozzák saját fórumaikat és intézményeiket is. 1887-ben megalakul a Manésról elnevezett képzőművészeti egylet. A folyamat a cseh és a csehországi német művészeti élet szinte teljes elkülönüléséhez vezet, ami hivatalos szentesítését is elnyeri a párhuzamos cseh, illetve cseh–német szekciókkal alapított Cseh Királyi Képzőművészeti Galéria megnyitásával (1902). A disszimuláció nyomán a német szféra kénytelen-kelletlen saját bázison

működik tovább; ennek reprezentatív kifejeződése 1906-os cseh–német művészeti sereg-szemle, mely a szudétánémet centrumban, Reichenbachban (ma: Liberec) kerül megrendezésre.

A 19. század végétől két elkülönült ágra szakadt csehországi művészeti fejlődés során a cseh ág immár „nemzeti” értékek megalkotására hivatott, mielőtt még szuverén állami keretek között működhetne. Ezek az értékek túl is haladják a politikai tendencia óhatatlan provincializmusát, és az európai standarddal való lépéstartásokban nyerik el igazi legitimációjukat (szimbolizmus, szecesszió), mint azt a Manés-egylet 1896-tól megjelenő folyóirata, a *Volné Směry* (‘Szabad irányok’) programja is hirdeti. Hogy a „magas” művészet törekvésein belül milyen formában, mifajta áttételekkel jelenik meg a „nemzeti” tartalom, a „nemzeti” színezet, annak elemzésére már nem egy elmélyült munka vállalkozott. Ugyanezt a standardot a német tudatú, szemléletű alkotó csak Bécshez, vagy éppen Berlinhez kapcsolódva célozhatja meg (mint arra szép számmal van példa: Klimt ...?), ha csak nem asszimilál a csehekhez.

Komáromi Sándor

A görög katolikus ruszinok kultúrája

Medve Zoltán: *Proklátjy vrag ili drug naroda? Kul'tura greko-katoliceskih rusinov.*
= *Studia Russica XX. Budapest, 2003. 282–289. p.*

Medve Zoltán, a kárpátaljai művelődéstörténet jeles kutatója (vö. legutóbb: *Kisebbség-kutatás* 13/4, 2004, 698–699.) jelen tanulmányában a görög katolikus egyház kulturális szerepét vizsgálja a kárpátaljai ruszinok körében.

Kárpátaljának a Szovjetunióhoz csatolása („újraegyesítése”) után hamarosan sor került a görög katolikus egyház erőszakos felszámolására. A szerző nem rejti véka alá, hogy a sztálini önkény ennek az akciónak a során támogatásra lelt a kárpátaljai társadalom bizonyos köreiből. Egyrészt Kárpátalján is voltak olyan emigráns orosz ortodox papok, akik hajlandók voltak a hivatalos orosz egyházat támogatni, noha az nyilvánvalóan a diktatórikus szovjet állam ellenőrzése alatt állt, másrészt a szovjet hadsereg megjelenése e tájon (akárcsak az orosz intervenció hadseregé 1849-ben) sokakban feltámasztotta az orosz vagy az ukrán nacionalizmus vagy a pánszlávizmus eszméit, amelyek feledtették velük a szovjet rendszer ateista eszméit. Ugyanakkor előtérbe kerültek a korábban üldözött kommunisták, akik egyrészt kritikátlanul végrehajtották pártjuk utasításait, másrészt eleve gyűlöltek mindent, ami nyugati, beleértve a katolikus egyházat is.

A ruszin nyelv nyilvános használatának betiltása után a szovjet megtorló intézkedések a görög katolikus egyház felszámolásával folytatódtak, mert a ruszin nemzeti öntudat képviselői elsősorban az unicus egyházi értelmiségiek voltak. A görög katolikus egyház felszámolása úgy ment végbe, hogy a lelkészeket az ortodox egyházba való átlépésre kényszerítették. Ellenállás esetén a „népbíróság” 25 év kényszermunkát szabott ki a „bűnösökre”, amit többnyire az északi sarkkörön túli, ritkábban karagandai munkatáborokban kellett letölteniük.

Az utolsó munkácsi görög katolikus püspök, a teológiai tanulmányait Rómában végzett Romzsa Teodor meggyilkolása és az állhatatos görög katolikus papok elhurcolása után beindult a szovjet propagandagépezet, amely áltudományos történeti munkák és brosúrák tömeges terjesztésével próbálta a lehető legrosszabb színben feltüntetni a görög

katolikus egyházat nemcsak a kárpátaljai, hanem az ukrajnai, sőt az egész szovjet társadalom szemében.

A szerző a továbbiakban azt elemzi, hogy mivel válhatta ki az unitus egyház a szovjet hatalom ilyen mértékű gyűlöletét.

A kárpátaljai ruszinok betelepedésével együtt érkező ortodox papok az ortodox művelődési központoktól is távol kerülve rendkívül alacsony szellemi és anyagi szinten, gyakorlatilag jobbágysorban éltek. Az 1646-ban megkötött ungvári unió nyitotta meg a kulturális, tudományos és társadalmi felemelkedés útját a papság előtt, amely a jobbágyi kötelezettségek alól felszabadulva bekapcsolódhatott a kor színvonalán álló kulturális és tudományos életbe. Az unitus klérust Nagyszombatban, Egerben, Esztergomban, Pesten képezik, a legtehetségesebbek ösztöndíjakat kapnak, hogy Bécsben és Rómában tanulhassanak. Kialakul tehát egy világlátott, nagy műveltségű egyházi ruszin értelmiség, amely elkötelezett népe művelődési színvonalának emelése és anyanyelvének művelése mellett.

A ruszin nyelv a XIX. század első felében még nem rendelkezik stabil irodalmi normával, a ruszinul (is) verselő papi értelmiség (Dóhovics, Duhnovics) különböző nyelvjáráson kísérletezik, de a század második felében már élénk szellemi élet folyik, igaz, az irodalmi nyelvi norma kialakítása hosszas küzdelmek eredményeképpen, csak a század végére sikerül, mivel kezdetben a ruszofil irányzat vezető szerepe miatt a nagyorosz nyelv uralta a ruszin kulturális sajtót. A sokszínű ruszin sajtó munkatársai – a szerzők, a szerkesztők – igen nagy arányban unitus lelkészek, de majdnem kivétel nélkül a görög katolikus egyházhoz kapcsolódnak. Nagy munkát végzett a görög katolikus klérus a ruszin folklór gyűjtésében, hiszen a folyóiratokban megjelenő népköltészeti anyagot szinte kivétel nélkül a falusi papok, kántorok és tanítók jegyezték le, és tették közkinccsé. A szerző véleménye szerint a kárpátaljai ruszinok története az első világháborúig lényegében azonos a görög katolikus egyház történetével.

Zoltán András

A lengyelek kulturális öröksége Fehéroroszországban a jelenkori változások korszakában

*Iwona, Kabzińska: Dziejnictwo kulturowe Polaków na Białorusi w dobie współczesnych przemian.
= Rocznik wschodni NR 7. Rzeszów 2001. 7–24. p.*

A szerző cikke három részre tagolódik. Az első a kulturális örökség fogalmának meghatározásával kezdődik. A fogalmon a szélesebb értelemben vett kulturális javak nemzedékről nemzedékre való átadását kell értenünk, a múltnak olyan örökségét, amely egy meghatározott csoport tagjai számára értéket képvisel, s azt a jövő generációi számára érdemesnek tart megőrizni. Nem kizárólagosan bizonyos minták másolásáról van szó a nemzedékek közötti átadás folyamatában, hanem azok módosításáról is, olyan variációk alkotásáról, amelyek a kulturális kánonban fellelhetők (jelen esetben a lengyel kultúra kánonjában).

A szerző érdeklődése a Fehéroroszországban élő lengyel nemzeti kisebbség azon törekvéseire irányul, hogy megőrizték a lengyel örökséget nemzeti, helyi vagy regionális szinten. Érdeklődéssel figyeli továbbá az e célból való kezdeményezéseket, amelyek az anyaországban születnek.

A szerző az alábbiakban röviden szól a történelmi okokról. Kiemeli azt a tényt, hogy Fehéroroszországban mint a Szovjetunió egyik volt tagállamában különösen jellemzőek

voltak az asszimilációs törekvések. A területén élő lengyelek csak korlátozottan férhettek hozzá a lengyel kultúrához, a szovjetizáció és a lengyelséggel való harcok keretein belül megszüntették a lengyel iskolákat, a római katolikus templomok többségét bezárták, amelyeket az oroszok és a fehéroroszk úgy azonosítottak, mint idegen ellenséges kultúra, „romlott latinizmus”, a lengyelek számára ezzel szemben a lengyelség szimbólumát, bástyáját jelentették. Megtiltották az anyanyelv használatát nyilvános helyeken, más nemzetiség megadására kényszerítették a lengyeleket, meghamisították a népszámlálási adatokat. A háború utáni, két hullámban történő repatriálás jelentősen gyengítette a lengyel közösséget, mert alapvetően a legszegényebb és a legképzetlenebb réteg maradt csak az országban.

E rövid történelmi visszatekintés után már a jelenkor eseményeiről olvashatunk, a gorbacsovi „peresztrojka” pozitív eredményeiről a kisebbségi politika területén. A lengyelek egy része csak a szovjet korszak utolsó éveiben, illetve bukását követően szerzett tudomást lengyel gyökereiről, származásáról, ismerte meg Lengyelország történelmének legfontosabb eseményeit. A változások következtében az elmúlt tíz évben Fehéroroszországban a lengyel iskolaügy látványos fejlődésnek indult, amely az ifjúság számára lehetővé tette a lengyel nyelvvel, kultúrával, történelemmel való közvetlen kapcsolatot. Sok olyan településen, ahol lengyel közösségek éltek (Hrodna, Minszk, Breszt, Baranavicsi, Vavkaviszsk, Lida) megalakultak az első lengyel tannyelvű osztályok. A lengyelt mint tantárgyat fehérorosz és orosz iskolákban is tanítják, de oktatása ún. fakultatív, iskolán kívüli keretek között is folyik. Működnek ún. szombat-vasárnapi iskolák is. 1997-től a hrodnai Zenei Pedagógiai Líceumban óvodai tanítókat is képeznek, az egyetem pedig polonisztikai képzést is nyújt, lengyel szakos képzés van továbbá a Minszki Egyetemen is, a Sziléziai Egyetemen pedig diáksere-kapcsolat működik. A lengyel oktatási rendszer fejlődésének gyors tempója nyugtalanságot és elégedetlenséget váltott ki a helyi művelődési vezetésben. Agitáció kezdődött a lengyel nyelv iskolai bevezetése ellen, ahol már működött, ott korlátozni próbálták tevékenységét. A hatóságok nem finanszírozták tovább az óvodai lengyel oktatást, kritikák érik a tanári munka módszereit, a tankönyveket, a polonisták nehezen találhatnak végzettségüknek megfelelő munkát, korlátozzák a cserkapcsolatokat is. A lengyel iskoláztatás hiányosságai, a korlátozások és a fenyegetettség következtében fontossá vált az eddigi eredmények megőrzése, a műveltség színvonalának emelése, valamint a lengyel szervezetek és intézmények segítsége (a cikk a továbbiakban ezeknek a szervezeteknek a tevékenységét mutatja be). Elsődleges feladatuk – a szerző szerint – a művelődési intézmények és a tanárképzésben részt vevők tankönyvekkel, didaktikai segédanyagokkal való ellátása, a fiatalok csereprogramja, lengyel és fehérorosz cserkészcsapatok együttműködése, színházak, ének- és hangszeres együttesek alapítása. A Fehéroroszországi Lengyelek Egyesületének célja az oktatási hálózat fejlesztése minden szinten, művészeti tevékenységek támogatása, amelyek a lengyel kulturális hagyományokhoz kapcsolódnak, a lengyel irodalom, tudomány és kultúra terjesztése. Hasonló célokat tűzött ki maga elé az 1987. május 17-én Lidában megalakult Lengyel Kultúra Kedvelőinek Klubja is. Több városban is alakultak lengyel kulturális és művészeti együttesek. 1990 júniusában megalakult a Fehéroroszországi Lengyelek Szövetsége, amely koordináló szervezetté vált. Keretein belül működik a Lengyel Tudományos Társaság, amely rendszeresen jelentet meg publikációkat, működteti a Lengyel Könyvtárat, együttműködik lengyelországi tudományos műhelyekkel. 1992 áprilisában megalakult a Lengyel Ifjúsági Klub, amely később átalakult, s az Ifjúság és Egyetemisták Klubja néven működött tovább. 1994. február 20-tól működik a Hrodnai Lengyel Ifjúsági Társaság. Sajnálatos, hogy a fent említett szervezetek tevékenysége csak szűk körökre korlátozódik.

1995. december 3-tól működik az ún. Lengyel Iskolaanya egyesület, melynek fő feladata a lengyel nyelvű művelődés fejlesztése, tevékenységéhez felhasználja a lengyelországi alapítványok, egyesületek és magánszemélyek segítségét. Folyóiratokat ad ki, Hrodnában könyvtárat működtet, metodológiai konferenciákat, olimpiádákat, versenyeket szervez. A szerző a továbbiakban a sajtó szerepének a fontosságával foglalkozik. A háború utáni lengyel sajtó megszületésének dátuma Fehéroroszországban 1998. december. A *Hang a Niemen felől* kezdetben csak időszakosan jelent meg, ma már hetilap, a Fehéroroszországi Lengyelek Szervezetének orgánuma. A szervezet negyedévenként kiadja a *Lengyel Magazint*. Mindkét lapnak országos hatóköre van, még a határon túlra is eljutnak. Ezekon kívül – nem rendszeresen – megjelennek helyi szervezetek által kiadott orgánumok, valamint vallási jellegű kiadványok is. A *Hang a Niemen felől* különleges szerepet játszik. Lapjain olvashatunk a lengyel kultúra eredményeiről, irodalmi, zenei, színházi és filmművészeti eseményekről. Bemutatásra kerülnek a lengyel klasszikusok irodalmi és zenei alkotásai, népdalok és hazafias dalok. Egyházi életet, történelmet és politikai eseményeket bemutató cikkek is gyakran megjelennek. Bemutadják azokat a jelentős személyeket, akik nagy szolgálatot tettek Lengyelországnak és a lengyel kultúrának, illetve akik szerepet játszottak a lengyel kultúra terjesztésében a határvidékeken. Lapjain megismerkedhetünk a Fehéroroszország területén található műemlékekkel, főként templomokkal és a szakrális művészet egyéb alkotásaival, sírok fotói és leírásai is rendszeresen megjelennek, ezek mind a lengyelek jelenlétéről tanúskodnak. Különleges figyelmet szentelnek a lengyel kulturális élet eseményeinek. Természetesen ezeken kívül a Fehéroroszországban élő lengyeleket érintő legfontosabb problémákkal is foglalkozik ún.: iskoláztatás, vallásszabadság, kisebbségi jogok.

A cikk második része a lengyel örökség megőrzésére való törekvésekkel foglalkozik. Ez a tevékenység a Lengyelország területén működő intézmények, illetve magánszemélyek támogatásával folyik. Ennek érdekében 1993. április 22-én létrejött a Lengyel Kulturális Örökség Központ (a továbbiakban Központ). A Központ legfontosabb feladata a lengyel örökség megőrzése a határvidékeken. Segítséget nyújt olyan szervezeteknek, amelyek a lengyel műemlékeket gondozzák, védik, konzerválják és újjáépítik. Kezdetben kötelességei közé tartozott a műemlékek felkutatása, a meglévő állapot felmérése, idővel alapvető célkitűzése lett a konzerváló, építő és felújító munka. Több (XVII–XVIII. századi) festmény konzerválását végezték el, szobrokat, oltárokat újítottak fel, újjáépítettek egy XVIII. századi orgonát, temetőket vettek lajstromba. Pénzügyi támogatást nyújt a Varsói Egyetem és a Jagelló Egyetem keretein belül működő művészettörténeti tudományos diákkör hallgatói számára, akik – egyebek között – leltárt készítettek a Fehéroroszországban lévő műemlékekről. Az eddig elért eredményeket kiállításokon mutatják be, sőt egy sorozat kiadása is megkezdődött, amely bemutatja a határon túli lengyel kultúra emlékeit.

A Fehéroroszországban élő lengyelek számára különös jelentősége van az egyházi vonatkozású műemlékek megmentésének, hiszen közülük sokan a „lengyel kultúra” fogalmát a „katolikus vallással” azonosítják. A katolicizmus a lengyel nemzeti és kulturális örökség sarkalatos része, az egyház pedig a „lengyelség bástyája”.

Egy további egyesület, a Lengyel Közösség jelentős anyagi befektetéssel járul hozzá az ún. Lengyel Ház megépítéséhez, ilyen jellegű házak több városban is működnek. Továbbá támogatja a különféle építési, felújítási munkákat, mindezt a szenátus hathatós támogatásával tudja megvalósítani. A Lengyel Közösség eredményei igen imponálóak. Közülük a szerző az alábbiakat említi meg: művelődési, nevelési programok, versenyek lengyel tanároknak, diákcseré-mozgalmak, folklórt, népszokásokat népszerűsítő munkák,

kulturális alkotómunka fejlesztése, fesztiválok, koncertek, kiállítások, kórusbemutatók stb. Az egyesület alsó-sziléziai tagozatának feladata kulturális rendezvények szervezése mellett pl. a síremlékek gondozása, katonák sírján kereszt állítása. Egy másik tagozata irodalmi és nyelvi olimpiádát, valamint más művészeti és kulturális versenyeket rendezett. Az egyesület céljait az alábbiakban határozták meg: művelődéshez kapcsolódó munkahe-lyek teremtése, a lengyel nyelv és kultúra színvonalának emelése a helyi Polonia keretei között, szakoktatás az ifjúság, az egyetemisták és a felnőttek számára, didaktikai anya-gok, kötelező olvasmányok, földrajz és történelem tankönyvek, videokazetták biztosítá-sa. A folklór együttesek számára népviselet, illetve repertoár-anyag biztosítása. Cserkész szervezetek segítése, csereprogramok, táborok szervezése, patronáló iskolai programok megvalósítása. Az egyesület tudományos és kiadói tevékenységet is folytat. A tanárok to-vábbképzésében oroszlánrésztt vállalt a lublini Polonia Tanárközpont.

Az alábbiakban a szerző felsorolja mindazokat a még működő lengyelországi szerve-zeteket és intézményeket, amelyek a fehéroroszországi lengyeliséget támogatják, hangsú-lyozva azt a tényt, hogy a lengyel kisebbség a helyi szervezetektől nem kapja meg a meg-felelő támogatást.

A cikk befejező részében megismerkedhetünk azokkal a publikációkkal, amelyek je-lentős szerepet játszanak a lengyel kulturális örökség megőrzésében. Ide tartoznak a me-moár-irodalom és a tudományos jellegű feldolgozások is. A cikk írója alábbi szerzőket, illetve azok munkáit emeli ki. Elsőként Zdzisław Julian Winnicki munkásságát ismerte-ti, aki öt könyv és számos publikáció szerzője. Műveiben több téma is szerepel: a lengye-lek társadalmi, demográfiai helyzete, a Lengyel Szervezet tevékenysége, a lengyel isko-laügy, a római katolikus egyház működése, Minszk és Hrodna legfontosabb eseményei, stb. A szerző véleménye szerint kiemelkedő fontosságú Minszk történelmével foglalko-zó könyve. Nem kevésbé fontos a komplikált lengyel–fehérorosz viszonyokat érintő munkája sem.

A lengyelek jelenlétét (Fehéroroszországban és a hajdani Szovjetunióban) dokumen-táló munkák közül a legfontosabbak közé tartozik Roman Aftanazy munkássága, figye-lmet érdemelnek továbbá Krzysztof Jasiewicz és Tadeusz Zienkiewicz írásai is. Zienkiewicz az irodalmi közösségekről tájékoztat, alkotókról, műveikről, irodalommal kapcsolatos szervezetekről, lengyel könyvesboltok működéséről, könyvtárakról, színhá-zi életről.

Grzegorz Rąkowski leginkább olyan műemlékekkel foglalkozik, melyeknek történel-mi és kulturális jelentősége is van. Egyik fontos műve a szakrális emlékek számbavételét tartalmazza. Templomok, kolostorok, kápolnák bemutatása mellett információt nyújt ud-varházakról, nemesi kúriákról, palotákról, városi házakról, zsinagógákról, mecsetekről és gazdasági épületekről. Megírja az egyes műemlékek részletes történetét is, ezeket szép illusztrációkkal teszi még értékesebbé.

1998-ban a Lengyel Tudományos Akadémia Szlavisztika Intézetével kapcsolatban ál-ló négy kutatói irodalmi és a területen végzett szociolingvisztikai kutatásaira támasz-kodva ismertetik meg az olvasót a hrodnai terület kultúrájával és a nyelvi helyzet válto-zásával.

A szerző vezetéttel beszámol az 1992–1998 között végzett kutatásainak eredményeiről is. Elsősorban a Fehéroroszország területén élő lengyel kisebbség etnikai (nemzeti) iden-titásának alapvető megnyilvánulásait mutatja be, illetve jellemzi Lengyelországhoz és mostani lakóhelyéhez való viszonyát. Figyelmet szentel a lengyelek és más nemzetiségek képviselői közötti relációknak, az etnikai sztereotípiáknak. Kutatta az ún. nagy történe-

lem hatását az egyén, a család és a közösségek „kis történelmére”, valamint a lengyelek identitásának alakulását.

Megállapíthatjuk, hogy a fent említett munkák dokumentum értékűek, különösen olyan helyzetben, amikor a hivatalos fehérorosz propaganda arról beszél, hogy Fehéroroszországban nincsenek is lengyelek. Ezek csupán katolizált és ellengyelesített fehéroroszek. Az ilyen politika egyik eredménye az, fehérorosz nemzetiségűnek tartanak olyan alkotókat, akik lengyelekként vannak számon tartva, műveiket pedig kizárólagosan a fehérorosz kulturális örökséghez kapcsolják. Ilyenek pl. Adam Mickiewicz, Eliza Orzeszkowa, Stanisław Moniuszko. Tevékenységének legfontosabb célja a lengyelek nyomainak eltörlése (hasonló jelenségek Litvániában is megfigyelhetők).

Befejezőképpen a szerző kifejezi azt a reményét, hogy a jelenlegi politika megváltozik, hiszen a lengyelek sorsa nagymértékben függ a kormányzat politikájától, amely meghatározza a fehérorosz lakosság kisebbségekhez való viszonyát. Felhívja a figyelmet arra is, hogy a Lengyelországban élőknek több figyelmet kellene fordítaniuk keleti határaikon túl élő honfitársaik helyzetére. A népszerű nyugat felé történő orientáció mellett nem szabad megfeledkezni a saját örökségről sem, melynek alkotói Fehéroroszország, Litvánia és Ukrajna területén éltek és élnek. Elengedhetetlen az anyagi segítség is, bár a szerző kutatóútján folytatott beszélgetései azt bizonyítják, hogy a Fehéroroszországban élő lengyelek nagyobb fontosságot tulajdonítanak a lengyel vezetés diplomáciai és lelki támogatásának, mint az anyagiaknak.

Ráduly Zsuzsanna